

MILOŠ REJNUŠ (Brno)

VÝSADY MĚSTA PODOLINCE VE 13. STOLETÍ (Z HLEDISKA SROVNÁVACÍHO)

Minulá léta přinesla československé historické vědě řadu významných úspěchů, jichž bylo většinou dobýváno značným pracovním úsilím. Je však mezi těmito úspěchy také jeden, jehož bylo dosaženo v oblasti, která byla v posledních letech naší historiografií bezmála opuštěna: je to oblast studia rozvoje středověkých měst, a oním úspěchem je míněna skutečnost, že německá — a to zdaleka ne jenom marxistická — historiografie uznala rozvoj českých (a podobně i slovenských, polských aj.) středověkých měst z domácích kořenů, skutečnost, že i německá buržoasní historiografie se v projevech svých významných představitelů vzdala teorií o přenesení středověkého města z německých oblastí na méně prý vyvinutá území slovenská.¹

Zápas, který začala již minulá, ne-li předminulá generace historiků, a v němž za uznání „vlastního“ městského vývoje bojovala nejhrouževnatěji historická věda polská, byl takto vítězně skončen; nemůže nás však těšit, že podíl české historické práce na tomto úspěchu byl vcelku malý. Pročítáme-li úvahy současných německých historiků, docházíme k závěru, že rozhodující vliv na změnu dřívějšího stanoviska měly výsledky sovětské a polské archeologie, k nimž teprve v poslední době přistupuje se svým přínosem archeologie československá, zejména svým „městským“ výzkumem u Mikulčic. Jako by se vedle archeologických výkopů ukazovaly zanedbatelnými prameny písemné, zvláště prameny povahy listinné, jejichž rozborem bylo kdysi střetnutí o teorii vzniku našich měst započato; lze říci přímo, že historikové (v užším slova smyslu) se k otázce vzniku a rozvoje našich středověkých měst vlastně vůbec nevrátili, aspoň ne konkrétním pramenným studiem.

Soudím, že tento postoj, který přenechává nejstarší dějiny výlučně bádání archeologickému, není oprávněn. Nemí ovšem pochyby, že zmíněný písemný materiál pochází z velké většiny až z dob, kdy se v našich zemích středověké město už plně rozvinulo, takže *počátky* města *přímo* neobráží. Takto se ovšem jeví celá věc jen tehdy, studují-li se městská privilegia a jiné (ostatně celkem řídké) písemné prameny k dějinám měst izolovaně, v rámci jednotlivých zemí či států. Jakmile se přistoupí k rozboru těchto dokumentů ze širšího hlediska, metodou studia srovnávacího, objeví se brzy známky toho, že vliv německého městského zřízení, německého práva a německého městského života vůbec, ačkoli je na jednotlivých územích střední a východní Evropy nepopiratelný, přináší na každém z těchto území odlišné výsledky, ať už jde o různé vybavení měst v ohledu hospodářských výsad, o odlišnosti správní, o různost postavení politického apod. O čem jiném svědčí tato skutečnost, ne-li o tom, že *totéž* německé městské právo, že vlivy *téhož* německého městského života navázaly v jednotlivých zemích na *odlišný* vývoj domácí, s nímž v syntéze utvořily sice

navzájem podobné, ale rozhodně nikoli totožné uspořádání městského života v jednotlivých oblastech?

Ukázat tyto souvislosti, shody a rozdíly dostatečně plasticky vyžádá si ještě mnoho vytrvalé, široce pojaté a přitom detailně přesné práce, při níž bude nutno shromáždit v největší možné úplnosti srovnávací materiál ze všech území dotčených německým městským právem a německou kolonizací, a shromážděný materiál do všech podrobností srovnat; to je první a bezpochyby hlavní cesta, kterou historikové podpoří výsledky studia archeologického. Druhá cesta je omezenější, ale tvoří důležitý doplněk prvé: spočívá po mém soudu v tom, že budou studována jednotlivá města, na jejichž území se setkávaly vlivy různých oblastí. Rozlišením těchto vlivů bude pak možno stanovit, co je pro tu kterou oblast skutečně typické, popřípadě, jak dalece může v řečeném ohledu jedna oblast na druhou vůbec působit.

Omezenost tohoto postupu je zřejmá: je dána už tím, že měst, na která působily vlivy z více stran, je poměrně málo — půjde prakticky jenom o města ležící v pohraničních územích a přecházející časem z rámce jednoho politického svazku do druhého. Naše úvaha je věnována jednomu z nich — slovenskému Podolíneci.

*

Město Podolinec,² které i při dnešním hospodářském rozmachu Slovenska leží spíše na okraji rušného dění nežli v jeho středu, vznikalo v 2. polovině 13. stol. na území tehdejšího Malopolska (či Krakovska) jako jedno z nikoli nejvýznamnějších středisek soudobého řemesla a obchodu. Jedině skutečnosti, že leželo na cestě spojující polské země s Uhrami (Slovenskem), vděčilo za to, že přes nevelký počet svých obyvatel mělo v životě Krakovska přece svoje pevné místo. Sotva však Podolinec svoje postavení mezi ostatními malopolskými městy upevnil (mj. i tím, že dosáhl náležitého právního vybavení), byl při úpravě polsko-uherského poměru od Malopolska odloučen a přivtělen k Uhrám. Tato změna státní příslušnosti, k níž došlo někdy na samém sklonku 13. stol.,³ byla sice pro Malopolsko ztrátou, při řešení našeho úkolu — ve světle zásad výše naznačených — slibuje však zisk.

Nebude to zisk v tom smyslu, jak by se na prvý pohled zdálo. Zvláštní nepříznivou shodou okolností se stalo, že Podolinec, který má z „polského“ období několik obšáhlych privilegií, poskytujících dosti příležitosti pro případné srovnání, neobdržel za uherské vlády ani jednu výsadní listinu, která by se svým významem mohla oněm „polským“ vyrovnat; dvě Ludvíkovy listiny z r. 1345, kterými se Podolínečtí jednak výslovně vyjímají z pravomoci soudních úřadů, jednak dostávají daňové úlevy,⁴ nelze komparatisticky postavit vedle privilegií dřívějších, udělujících výsady celou řadu — Ludvíkovy listiny jsou jejich pouhým doplňkem, který vyplynul spíše z okamžité situace v podolínecké oblasti než z uvědomělé snahy Podolínece po právní stránce dokonale vybavit.

A přece není srovnávací studium podolíneckých privilegií bez vyhlídek. I když není možno srovnávat privilegia panovníků polských a uherských, vyvažuje se tento nedostatek tím, že Podolinec — jako ostatně celé Krakovsko — prodělal důležitou politickou proměnu už před připojením k Uhrám, i když svoji státní příslušnost formálně nezměnil: touto proměnou byla dočasná vláda českých Přemyslovců, zosobněná Václavem II., nastoupivším na trůn krakovských vévodů r. 1292. Jestliže pak Podolinec obdržel nejvýznamnější ze svých privilegií r. 1292 od Václava,⁵ zatím co starší podolínecké výsady, z r. 1244 a 1289, pocházejí od krakovského vévody Boleslava a od vdovy po něm, Kunhuty,⁶ vytváří se tím pro srovnání v naznačeném

smyslu základna přece jenom dostatečně nosná: vždyť Václavova vláda na Krakovsku se od snah piastovských v mnohém ohledu lišila, takže lze očekávat, že i ve vztahu k městům uplatnila aspoň do jisté míry prvky dříve v polském prostředí nebyvalé.⁷

Budeme se tedy ptát, zda Václavovo privilegium z r. 1292 vykazuje proti dřívějším dvěma listinám některé rysy odlišné, a jestliže ano, zda lze tyto odchylky vysvětlit přenesením zvyklostí z prostředí měst českých. Tím současně odpovíme na otázku, nakolik se při udělení městských výsad mohl uplatnit vnější vliv, nakolik — a zda vůbec — městský život formovala panovnická politika, a ověříme také, zda lze v životě tzv. kolonizačních středověkých měst, vybavených bez rozdílu týmž německým právem, zjistit charakteristické zvláštnosti pro tu či onu zem nebo státní celek.

Václavovo privilegium z r. 1292, které chceme podrobit srovnávacímu rozboru, má zhruba tento obsah: podolineckému fojtu Jindřichovi (Henricus), na jehož jméno je vlastně vystaveno, udílí v Podolinci (odměnou za lokaci města a za různé služby) všechny masné, chlebné a ševcovské krámy, jedny jatky, lázně a libovolný počet mlýnů, které svým nákladem do vzdálenosti půl míle od města fojt vystaví; dále mu udílí svobodnou držbu šesti lánů, které pro sebe zakoupil, šestinu všech vyměřených lánů, šestinu příjmu z jistých krámů a třetinu soudních poplatků; výslovně se připomíná, že Jindřich i jeho dědicové mohou s tímto obvěněním volně nakládat, zcizovat je ap. — Druhá část výsad se týká nikoli rychtáře, nýbrž všech obyvatel města: stanoví se zde výše úroku (feudální renty) z lánů, stanoví se, že se právní život města má řídit magdeburským právem v té podobě, jak se jím řídí měšťané krakovští. Obyvatelům Lubovně a Gňazdů se ukládá, aby pomáhali při budování městského opevnění a aby se (v čas nebezpečí) utekli i se svým majetkem pod ochranu městských hradeb. Privilegium je dovršeno udělením mílového práva chránícího krčmy a pivovary v Podolinci, udělením práva skladu a povolením užívat výnosu z rybníků a lesů patřících k městu.

Máme-li nyní postupně srovnávat jednotlivé výsady podolineckého privilegia s výsadami udělenými jednak v českých zemích, jednak v Malopolsku, je třeba začít konstatováním, že svou základní formulací se podolinecká listina řadí do prostředí malopolského: stejně jako listiny z r. 1244 a 1289 je ve skutečnosti i ona spíše privilegiem městského fojta než privilegiem městské obce. Fojt Jindřich je uveden formálně jako příjemce a vybavení rychty je popsáno nejdříve; výsady týkající se obyvatelstva, i sebe významnější, jsou zařazeny teprve na konec listiny. — Žádné ze soudobých privilegií pro česká a moravská města není takto stylizováno. Mezi listinami Václava II. určenými pro města je právě podolinecká (jediné obsáhlejší Václavovo privilegium pro polské město) v tomto ohledu výjimkou: vybavení rychty v českých královských městech bývá sice také součástí městského privilegia, ale nepopisuje se obyčejně na místě prvé, a kromě toho nebývá jako výslovný příjemce listiny týkající se měšťanů uváděn rychtář nebo fojt — dokonce ani v listinách, které mají (podobně jako podolinecká) povahu přímo lokační.⁸

Tento rozdíl mezi příjemeckým určením městských listin v Čechách a v Polsku není jistě jenom záležitostí formální a stylovou — vše nasvědčuje spíše tomu, že se zde obráží dvojitý poměr mezi panovníkem a městem; v českých zemích, kde už skoro od počátku 13. stol. provádějí Přemyslovci uvědomělou českou politiku a kde se středověké město rozvinulo (ve srovnání s Polskem) dříve, počítá panovník s městským kolektivem. V Polsku, kde takové uvědomělé městské politiky ve 13. stol. ještě nebylo, uskutečňuje se panovníkův styk s měšťanstvem skoro výhradně prostřednictvím fojtů — právě silné postavení polských fojtů je známkou nižšího stupně rozvoje

městského života po stránce hospodářské, a tedy i právní.⁹ Jestliže se tedy Václav II. při vydání podolineckého privilegia přiklonil proti své dosavadní praxi k úzu polskému, ukazuje to, nakolik bylo nutno dbát místních poměrů a jak prostředí, pro něž se výsady vydávaly, působilo silněji než dlouholeté zkušenosti, které Václavova vláda získala stykem s městy v českém státě. Přízpůsobení se polskému prostředí je tím nápadnější, že je nelze redukovat na vliv polské kancelářské praxe, neboť podolineckou listinu z r. 1292 stylizoval zřejmě notář český.¹⁰

Druhým předmětem srovnání může být konkrétní vybavení fojtství. I letným rozbořem lze zjistit, že majetkové vybavení fojtství v Podolinci doznávalo v listinách z r. 1244, 1289 a 1292 jistých změn. Roku 1244 dostal podolinecký fojt právo zřídit ve městě pivovar, r. 1289 se tato výsada zmnožila na povolení vybudovat v Podolinci jakýkoli počet pivovarů i krčem. Současně přibyl do majetku podolineckého fojta svobodný dvůr, 4 svobodné lány a šestina příjmu z vyměřených lánů (o dalších náležitostech bude pojednáno níže). Tento stav se pak v listině Václavově dosti znatelně změnil: ubylo právo zřizovat krémy a pivovary, nemluví se také o svobodném dvoru; zato se fojtovi dostává všech masných, chlebných a ševcovských krámů v Podolinci (k tomu šestiny poplatků z jistých krámů), dále jatek a lázní, a počet svobodných lánů se (zde ovšem přikoupením) zvýšil ze čtyř na šest. Snažíme-li se však vysvětlit tyto změny působením poměrů z českého státu, nedaří se nám to: právě onen stav, za něhož jsou všechny masné, chlebné a ševcovské krámy i další zmíněné majetky v držení fojtském, je charakteristický pro Malopolsko (a také pro Slezsko).¹¹ Docházíme naopak k překvapujícímu zjištění, že teprve s příchodem českého panovníka nastoupily v Podolinci poměry, jaké v tom ohledu byly jinde v Malopolsku běžné, v Čechách však neznámé.¹² Také oddělení krčem a pivovarů od fojtství znamená zavedení stavu i jinde v Malopolsku běžného, nesusouvise-li ovšem nějak s udělením mílového práva, jak o tom pojednáme za chvíli.

Jisté změny pak nacházíme i ve zbývajícím majetkovém příslušenství fojtství. Vcelku nepodstatný je vývoj držby mlýnů: r. 1244 dostal podolinecký fojt právo vybudovat mlýn, kněžna Kunhuta pak rozšířila r. 1289 výsadu na možnost vybudovat libovolný počet mlýnů. Václav II. ponechal Kunhutinu výsadu v platnosti s tím, že omezil prostor pro budování mlýnů na okruh půl míle od města — vedly k tomu asi okolnosti pro nás dnes těžko zjistitelné, pro řešení našeho úkolu však sotva důležité. Ani ze skutečnosti, že se r. 1292 změnil proti r. 1289 fojtův podíl na soudních pokutách, nemůžeme usuzovat na zavádění českých právních zvyklostí v Polsku: jestliže Kunhuta udílí fojtovi třetinu pokut z hrdelních při a celý výnos ze při ostatních, potom Václav tím, že upravuje fojtův podíl ze soudu na jednu třetinu poplatků bez ohledu na druh pře, zavádí stav, který sice známe z některých měst českých,¹³ který však byl stejně obvyklý, ba obvyklejší v Malopolsku.¹⁴ Ani když vezmeme v úvahu, že Václav II. oproti svým polským předchůdcům přiznal fojtovi navíc právo majetkem fojtství volně disponovat, nezáskáme tak oporu pro názor o vlivu českých poměrů — volná dispozice fojtstvím nebyla totiž v Malopolsku jevem neobvyklým a Václav spíše jen přiblížil situaci v Podolinci poměrům v jiných malopolských městech. — Proti tomu umenšuje opět Václavova listina fojtské výsady tím, že právo lovu a rybolovu v městském obvodu, vyhrazené Boleslavem i Kunhutou jen fojtům, přenáší s jistou odchylkou (jako „užitek z rybníků a lesů“) na celou městskou obec; ovšem ani zde se nedostává malopolskému měšťanstvu této výsady po prvé.¹⁵

Jestliže je tedy možno ukázat v případě podolineckého fojtství na řadu rozdílů mezi listinami Boleslavovou a Kunhutinou na jedné straně a mezi listinou Václavovou

na straně druhé, zjistili jsme, že nikde si nelze vysvětlit nastalou změnu vnějším českým vlivem. Ukazuje se zatím, že české i malopolské prostředí má jisté svérázné normy městského života, a že se tyto normy zachovávají, i když do prostředí jednoho zasahuje činitel z prostředí druhého. Změny ve vybavení podolineckého fojtství naznačují spíše tendenci ke sjednocení stavu s ostatním Malopolskem a odpovídají také rozvoji, kterým Podolincec od poloviny 13. století do příchodu Václavova jistě prošel.

V části týkající se fojta je tedy Václavova listina z r. 1292 v plném rozsahu „malopolská“. Jak je tomu v části týkající se městské obce?

V některých bodech se tu listina Václavova od dřívějších podstatně neodchyluje. To shledáváme při ustanovení, že právní život Podolincec se má řídit právem magdeburským v té podobě, jak tohoto práva užívají měšťané krakovští (listiny z r. 1244 a 1289 jmenovaly na tomto místě také měšťany sandoměřské). Podobně se v podstatě nezměnila ani výše úroku z lánů přiměřených k městu. To však je vše, v čem se všechny tři listiny — a zvláště třetí s prvními dvěma — shodují: neboť Václavova listina přidává proti dřívějšímu stavu významné výsady nové a jinou naopak odbourává. Řečeno konkrétně: nově se objevuje mezi výsadami města Podolincec právo mílové, právo skladu a výsada užívat pro stavbu městských opevnění výpomocí okolních vesnic, odstraňuje se však osvobození od cel, které Podolincec dostal od Piastovců.

Všimněme si naznačených změn jednotlivě a snažme se zjistit podněty, kterými byly vyvolány.

Mílové právo, kterým se v daném případě nařizovalo, že v okruhu jedné míle od města nesmí nikdo cizí mít krčmu nebo vařit pivo, neuděloval tu Václav II. po prvé. Jenom o rok dříve zajišťoval tímto způsobem před konkurencí Litovel i Olomouc, téhož roku jako Podolinci udělil je také Znojmu.¹⁶ Není jistě bez zajímavosti, že se mílové právo, které mohlo mít rozmanitou náplň (podle toho, chránilo-li před mimoměstskou konkurencí krčmy, pivovary, řemeslníky různých odvětví atd.), ve všech vypočítaných případech svou formulací jedno druhému hodně podobá: v Podolinci se vztahuje na krčmy a pivovary („... ne quis omnino... tabernare et braxare audeat...“), v Litovli na krčmy, vaření piva a konání trhů („... nullus... tabernam, braxare aut ulla fora habere presumat...“), v Olomouci na vaření piva („... nullus cervisiam braxare de cetero audeat...“) a podobně ve Znojme na vaření piva určeného na prodej („... ne qui... cerevisiam venalem braxare ulterius audeat...“). V českých zemích nebylo už ovšem mílové právo za Václava II. ničím novým, neboť hojně je městům udělil zvláště Přemysl Otakar II. a před ním (v menší míře) jeho předchůdci: nejčastěji se tu udělovalo mílové právo opět na ochranu krčem a vaření piva, někdy pak také k ochraně řemeslníků.¹⁷

Jiná je situace v Polsku. Až do r. 1292 neznáme odtud jediný případ udělení mílového práva a i po jeho udělení Podolinci nedovídáme se zde dlouho o případě dalším. Až r. 1335 čteme je v privilegii města Kaziměře,¹⁸ kde se týká krčem i řemesel, a téhož roku je (nepřímo) uděleno také řemeslníkům města Krakova.¹⁹ Krakov pak dostal mílové (přesně řečeno „půlmílové“) právo také pro krčmy, a to r. 1358.²⁰ Je tedy zřejmé, že udělení mílového práva Podolinci bylo v Polsku nečím nebývalým, něčím, čeho nebylo dokonce ani později v hojnější míře následováno.

Rozdíl, kterým se v ohledu mílového práva liší Polsko od českých zemí, má jistě svoje objektivní důvody a je další známkou skutečnosti, že recepce německého městského práva a zřízení probíhala v jednotlivých prostředcích diferencovaně. Pokud jde o české země, ukazují tamější poměry na to, že se mílové právo neudělovalo všem

královským městům paušálně, nýbrž jen tam, kde konkurence mimoměstských krčem nebo řemesel skutečně hrozila.²¹ Zjišťujeme-li nyní odlišné poměry v Polsku, mohlo by se zdát, že snad zde tato vnější konkurence městům nehrozila. Lze snadno připustit, že v Malopolsku nebylo mimoměstské řemeslo na té úrovni, aby stačilo hospodářství měst vážně ohrozit; je však možno pochybovat o tom, že by mimo města nevznikaly krčmy? Takový dohad byl by sotva reálný. — Uvědomme si však, že mílové právo, omezující určité živnosti na neměstské půdě, jinými slovy: na feudálním velkostatku, znamenalo nesporně hmotnou újmu pro příslušníky feudální třídy. Je tedy patrně přijatelnější výklad, podle něhož si vysvětlujeme absenci mílového práva v privilegiích polských měst tím, že královská moc, která dosud nedospěla k potírání odstředivých snah mocných feudálů za pomoci královských měst a opírala se spíše o feudální třídu než o měšťanstvo, nechtěla prospívat městům na úkor velkostatku, tj. feudální třídy.²² Václav II., který se (podobně jako už jeho předchůdci) řídil v Čechách zásadami jinými, chtěl patrně i na Krakovsku nastoupit novou zeměpanskou politiku, v Čechách už dobře osvědčenou.²³

Pro toto vysvětlení mluví také další změna, odlišující Václavovo privilegium od listin dřívějších: vypuštění výsady, jíž bylo podolineckým měšťanům povoleno, aby na celém území státu provázeli svoje zboží volně, bez placení cel. Osvobození od cel je v malopolských městech výsadou z nejobvyklejších; nejčastěji jde tu o osvobození částečné, dosti často — a Podolivec není zdaleka výjimkou — o osvobození úplné.²⁴ Jak se však udílela tato výsada v Čechách? O úplném osvobození od cel se dovídáme opravdu ve vzácných případech; sám Václav II. udělil je jenom Ivančicím, před tím dostala je jen Opava a Uherský Brod.²⁵ Můžeme tento rozdíl vysvětlit z hlediska, z něhož jsme vysvětlovali různost v udílení mílového práva? Soudím, že ano — ovšem ve smyslu opačném. Neboť osvobozování od cel je výsadou, kterou se panovník vzdává části vlastních příjmů, nepostihuje však feudální třídu. A tu chápeme, že tento způsob obvěňování odpovídá sice politice Piastovců, nestavící města proti šlechtě, ne však politice přemyslovské, která už tradičně podporovala královská města na účet feudální třídy a nikoli na svůj vlastní.²⁶ Rozmnožení podolineckého privilegia o právo mílové a zrušení celních osvobození jeví se takto jako dvojí stránka téže věci, totiž Václavovy snahy o prosazení té městské politiky, která byla už dříve uplatňována v českém státě.

A také ostatní Václavovy změny ve výsadách města Podolince umožňují usuzovat na úsilí o to, aby se malopolským městům dostalo té funkce v životě země, jakou měla města v Čechách a na Moravě. Vždyť i městská opevnění, hradby, se v piastovských privilegiích ponechávají stranou zájmu; jedině Přemyslav II. pamatoval na výsadu ohrazení v privilegiu pro Miechów z r. 1290²⁷ — o ohrazení ostatních malopolských měst se v privilegiích (kromě krakovského z r. 1306²⁸) nedočítáme. V tom, že Václav II. na opevnění Podolince pamatoval a zajistil pro ně dokonce i výpomoc z prostředí venkovského (ne však v tomto případě na úkor feudálů — vesnice Lubovňa i Gňazdy byly v držení vévodském), posílil jistě bezpečnost městského hospodářství a navíc působil k utvoření opěrného bodu, s nímž by zeměpanská moc mohla počítat také vojensky.

Zkušenosti získané v českém prostředí vedly konečně asi také k udělení výsady skladu. Této výsadě, zavazující všechny obchodníky procházející městem k dočasnému vyložení všeho zboží, těšilo se v českém státě už ve 13. století několik měst: Jihlava, Opava, Uherský Brod, Most a Mělník.²⁹ Stojí za povšimnutí, že jde (s výjimkou snad Jihlavy) vesměs o města ležící v blízkosti hranic: ukazuje to, že výsada skladu byla udělována rozmyslně, tak, aby postihovala především cizince. Neboť

právě zřízením práva skladu v pohraničních městech bylo možno dosáhnout hlavního cíle výsady, způsobit, aby se cizím kupcům prodlením zvětšila režie, a aby byli donuceni k její úhradě zvýšit cenu svého zboží, které pak mohlo obtížněji konkurovat zboží kupců domácích. (Kromě toho pomáhalo ovšem právo skladu i k snadnějšímu opatření surovin pro místní řemeslnickou výrobu.)³⁰ S tímto úmyslem a tedy záměrně bylo uděleno právo skladu zřejmě i Podolinci, ležícímu na polsko-uherském rozmezí. Udělení výsady skladu Krakovu r. 1306 Vladislavem Lokýtkem (jediné, které ze 14. stol. známe v celém Malopolsku),³¹ tento záměr už neprozrazuje; jsouc spíše projevem úsilí o maximální obvěnění sídelního města nemůže být považováno za projev uvědomělé městské politiky, jakým bylo bezesporu udělení Václavovo.

*

Rozbor tří privilegií města Podolince, o který jsme se pokusili, nestačí přirozeně — jak už bylo zdůrazněno — k celistvému pochopení vzájemných vztahů mezi jednotlivými prostředními, na nichž probíhala ve 13. stol. německá městská kolonizace a na nichž bylo recipováno cizí městské právo; přece však umožňuje vyslovit některé obecnější závěry. Jsou to zejména tyto:

1. Městské výsady v Čechách a na Moravě na straně jedné a v Malopolsku na straně druhé vykazují značné rozdíly. Jestliže je nepochybné, že v obou těchto prostředních působil též vliv německého městského života, nelze existující rozdíly vysvětlit jinak než tím, že německé právo a život tzv. kolonizačních měst navazovaly na prvky domácího městského vývoje a musely jim být přizpůsobeny. Kromě toho ovlivňovaly recipované právo potřeby soudobého hospodářského dění tam i onde.

2. Tuto svéráznost jednotlivých prostřední musel respektovat i Václav II. ve svém působení na Krakovsku. Výrazem toho je skutečnost, že český panovník vydal podolincecké privilegium ve formě privilegia fojtského, k němuž byly vlastní městské výsady jenom na závěr připojeny. Václav se tu zřejmě musel přizpůsobit polským poměrům, z nichž vycházel ve svých požadavcích vůči panovníkovi městský lokátor: fojt Jindřich — neboť on byl smluvní stranou, a nikoli měšťané — požadoval udělení všech náležitostí u malopolských fojstství obvyklých a těchto náležitostí se mu také v plné míře dostalo.

3. Naproti tomu však nemohl mít fojt Jindřich zájem na tom, jakými konkrétními výsadami bude městské hospodářství podpořeno: ke splnění lokátorského úkolu potřeboval jenom tolik, aby to byly výsady dostatečné. Nemohl mít námitek, jestliže panovník odstranil výsady jedny a nahradil je jinými, přinejmenším stejně hodnotnými. Tím bylo umožněno, aby se Václav II. pokusil o nové formy podpory měst, o formy, které souvisely s novou politikou upevnění ústřední moci. Zavádění nových forem podpory měst, i když byly do značné míry uplatňovány na základě zkušeností z českých zemí, nemuselo v Malopolsku padnout na neúrodnou půdu, neboť tyto formy nebyly s danou polskou skutečností v nevyrovnatelném rozporu a souvisely spíše s procesem překonávání zbytků feudální roztržiténosti, společným Polsku i Čechám, než s hospodářsko-společenskou strukturou a zvláštnostmi těch či oněch měst. Bylo způsobeno jen nepevností Václavova postavení v Malopolsku, že se tato nová politika nemohla plněji rozvinout.

Poznámky

¹ Obrat v nazírání německé historiografie na řečenou otázku ukázal souhrnně T. Lalik, *Sporne zagadnienia powstania miast zachodnio-slowiańskich*, *Kwartalnik historyczny* LXIV, 1957, str. 217 ad.

² Slovensky Podolíneec, nyní v okrese Poprad. Literatura o počátcích města je vcelku chudá. Kromě maďarské monografie, dnes již přirozeně zastaralé (S. Weber, *Podolin város története*, Budapest 1891), jsou obsírnější zmínky jen u V. Mencla, *Středověká města na Slovensku*, Bratislava 1938, str. 77–78, a u B. Varsika, *Vznik a rozvoj miest na Slovensku*, *Historický časopis SAV* VI, 1958, str. 182.

³ V. Mencl, cit. kn. str. 78.

⁴ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis* IX/1, str. 280–282.

⁵ *Kodeks dyplomatyczny Malopolski* (dále cit. KDMp) II č. 522.

⁶ Tamtéž č. 425, 512. Stranou ponecháváme listinu vévodkyně Kunhuty z r. 1288 (tamtéž č. 511), která se nehodí pro srovnání, neboť obsahuje jenom donaci lesa fojtovi a stanovení výše poplatků.

⁷ Srv. J. Macůrek, *Dějiny polského národa*, Praha 1948, str. 57–58. Dále M. Rejnuš, *K úloze měst při připojení Slezska k českému státu ve 14. století* (*Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I*, Wrocław 1960, str. 141–154).

⁸ Např. u listiny pro Starý Bezděz z r. 1264, pro Poličku z r. 1265 (*Codex juris municipalis regni Bohemiae* — dále cit. CJM — IV/1 č. 8, II č. 14).

⁹ Více o tom M. Rejnuš, *K úloze měst*.

¹⁰ *Bezpochyby mistr Jindřich*. Srv. J. Šebánek, *Čeští notáři na cestě Václava II. za polskou korunou* (*Studia źródłoznawcze* IV, 1959, str. 75 ad.).

¹¹ Z malopolských měst vyznačovala se tímto stavem např. Bochnia, Wieliczka, Miechow, Lublin a Krakov (KDMp II č. 439, 515, 516, 569 a *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa* — dále cit. KDMk — I č. 18). Srv. též M. Rejnuš, *K úloze měst*.

¹² Tak např. k jevíčské rychtě patří jen po šesti krámech jmenovaných odvětví, k litovelské a poličské jen po dvou krámech masných a chlebných, kde kouiřmské 4 masné krámy a ke kolínské 2 masné a 10 chlebných (*Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* — dále cit. CDM — V suppl. č. 29, IV č. 261, CJM II č. 14, 80, 144).

¹³ Např. Starý Bezděz, Polička (CJM IV/1 č. 8, II č. 14).

¹⁴ Např. Polaniec, Wieliczka, Miechow, Lublin atd. (KDMp II č. 473, 515, 516, 569).

¹⁵ Měli ji např. měšťané Bochnie z r. 1253 a Krakovští z r. 1257 (KDMp II č. 439, KDMk I č. 1).

¹⁶ CDM IV č. 294, 296, 301.

¹⁷ Jen do konce 13. stol. lze jmenovat Opavu, Uničov, Brno, Uh. Hradiště, Hlubčice, Olomouc, Litovel, Znojmo, Žatec, Most (CDM II č. 153, 243, III č. 33, 256, IV č. 43, 157, 294, 301, CJM II č. 65, 21) kromě Hodonína a Jevíčka, jejichž listiny jsou patrně právě ve formulích o mílovém právu zpadělány. Také ve 14. stol. získala mílové právo celá řada českých a moravských měst.

¹⁸ KDMk I č. 18.

¹⁹ KDMk I č. 20. Mílové právo se tu Krakovu udílí tak, že se řemeslníkům nově založeného Nového Krakova zakazuje prodávat výrobky ve „Starém“ Krakově.

²⁰ KDMk I č. 32.

²¹ Srv. M. Rejnuš, *Poměr královských měst k Přemyslu Otakarovi II. a jejich pomoc královské politice* (*Sborník prací filos. fak. brněn. univ. VII*, 1958, C 5, str. 68).

²² Týž, *K úloze měst*.

²³ J. Petrlík (*Privilegia pro města v Čechách a na Moravě ve 13. a 14. století*, Brno 1957, netiště, diplomní práce, str. 50–51) ukázal, že na jistém stupni vývoje se měštští pivovarníci odloučili od krčem a ztratili zájem na ochraně městských krčem, ba naopak považovali mimoměstské krčmy za vítaná odbytíště svého piva. V listinách projevuje se to přenesením mílového práva z krčem na vaření piva. Podolínecká listina nám tedy, zdá se, obráží přechod mezi situací v českých zemích, kde v 90. letech 13. stol. byla pro měšťany důležitější ochrana práva várečného, a mezi situací Malopolska, které tehdy ještě bylo ve stadiu ochrany krčem.

²⁴ Plně byla od cel osvobozena např. města Sačz, Polaniec, Wieliczka, Lublin, Krakov (KDMp I č. 121, II č. 473, 439, 515, 569, KDMk I č. 2). Částečného osvobození požívala Bochnia, Nowy Targ, Szydłów, Lelów atd.

²⁵ CDM III č. 97, IV č. 68, 267.

²⁶ Srv. M. Rejnuš, *K úloze měst*.

²⁷ KDMp II č. 516.

²⁸ KDmK I č. 4.²⁹ CDM IV č. 22, 54, 68, CJM II č. 21, 22.³⁰ Podstatu skladového práva takto znamenitě vystihl St. Kutrzeba, Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego, (1910), zvl. str. 10—11.³¹ Roku 1306 (KDmK I č. 4).

Резюме

ПРИВИЛЕГИИ ГОРОДА ПОДОЛИНЕЦ В 13 СТ.
(С СРАВНИТЕЛЬНОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ)

Предметом исследования вышеприведенной статьи являются три привилегии северословацкого города Подолинец, т. е. привилегия краковского воеводы Болеслава 1244 г., его жены Кунгуты 1289 г. и привилегия чешского короля Вацлава II 1292 г. (Вацлав II тогда завоевал Краковскую землю, на территории которой находился г. Подолинец вплоть до конца 13 ст.). На г. Подолинец, таким образом, влияли разные области, т. е. область Малой Польши и чешская область, и поэтому подолинецкие привилегии могут быть подходящим объектом сравнительного исследования, которое должно определить, что является для той или другой области действительно типичным и до какой степени может одна область влиять на другую.

Автор на основе анализа вышеприведенных грамот устанавливает, что Вацлав II полностью приспособился к отношениям в Малой Польше в той части своей привилегии, которая касается городского фойта (фойт — чиновник, назначенный властителем города для исполнения судебных и других должностей), однако он отклонился от привилегий своих польских предшественников в тех пунктах, которые касаются всего мещанства: правда, он отменил привилегию освобождения от пошлин, но, с другой стороны, предоставил мещанству право миллы, складочное право и обеспечил помощь деревни при строительстве городского укрепления. Все это приводит нас к заключению, что Вацлав II должен был считаться с фойтом, который требовал от правителя в свою пользу все материальные доходы, принятые в Польше, но он не был прямо заинтересован в тех конкретных привилегиях, которые получают мещане. Это использовал Вацлав и предоставил мещанству привилегии, наносившие ущерб феодальному классу, тогда как привилегии, наносившие ущерб правителю (освобождение от пошлин) отменил; эти мероприятия Вацлава можно объяснить его стремлением к укреплению централизованной власти правителя и к ограничению силы феодального класса. Из вышесказанного вытекает, что немецкое городское право модифицировалось в разных местах с учетом местных условий, что привелись во внимание доколониальные факторы городской жизни и что надо было, до некоторой степени, соблюдать своеобразие местных отношений.

Перевод: Иржи Бронец

Zusammenfassung

DIE PRIVILEGIEN DER STADT PODOLINEC IM 13. JAHRHUNDERT.
(VON VERGLEICHENDER SICHT)

Gegenstand der Untersuchung sind drei Privilegien der nordslowakischen Stadt Podolince, nämlich das Privilegium des Krakauer Herzogs Boleslaw aus dem Jahre 1244, dann das seiner Frau Kunhuta aus dem Jahre 1289 und das Privilegium des tschechischen Königs Wenzel II. aus dem Jahre 1292. (Wenzel II. beherrschte damals das Krakauer Land, auf dessen Gebiet sich die Stadt Podolince bis zum Ende des 13. Jahrhunderts befand.) Podolince war demnach unter dem Einfluss verschiedener Gebiete, d. i. Kleinpolens, sowie auch Böhmens und deshalb können die Privilegien von Podolince als Objekt einer vergleichenden Studie dienen, welche die verschiedenartige und gegenseitige Beeinflussung dieser Gebiete untereinander feststellen soll. Der Autor gelangt durch die Analyse der obgenannten Urkunden zur Feststellung, dass Wenzel II. sich den Verhältnissen Kleinpolens in dem Teil des Privilegiums, das den Stadtvogt betrifft,

völlig anpasste, er wich jedoch im Vergleich zu den Privilegien seiner polnischen Vorgänger in folgenden das ganze Bürgertum betreffenden Punkten ab: das Privilegium von der Zollbefreiung hob er auf, verlieh aber demgegenüber dem Bürgertum das Meilenrecht sowie das Verlagsrecht und sicherte den Beistand der Landbevölkerung beim Bau der städtischen Schanzen. Daraus kann man folgern, dass Wenzel II. die polnischen den Vogt betreffenden Gewohnheiten respektieren musste, da dieser vom Herrscher alle in Polen üblichen Rechte des Vogtamtes verlangte; er hatte jedoch kein direktes Interesse daran, welche konkreten Privilegien dem Bürgertum verliehen werden. Daraus zog Wenzel II. Vorteile und verlieh dem Bürgertum Privilegien zum Nachteil der feudalen Klasse; hingegen baute er die den Herrscher benachteiligenden Privilegien (Zollbefreiung) ab. Dieses Vorgehen Wenzels kann als Ausdruck der Bestrebungen um die Stärkung der zentralen Macht des Herrschers und die Beschränkung der Machtstellung der feudalen Klasse erklärt werden. Als dem ausgeführten Vergleich geht hervor, dass das deutsche Stadtrecht in den einzelnen Gebieten den örtlichen Bedürfnissen nach und im Hinblick auf die Vorkolonisationselemente des städtischen Lebens Änderungen erfahren hatte und dass die Eigenartigkeit der Verhältnisse wenigstens in einem gewissen Masse respektiert werden musste.

Übersetzt von Eva Uhrová